

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВКИ Етіологічного діагнозу в теорії і практиці психодіагностики*

Анатолій ФУРМАН

доктор психологічних наук, професор,
академік АН вищої школи України,
завідувач кафедри соціальної роботи,
в. о. директора НДІ методології
та економіки вищої освіти
Національного економічного університету,
головний редактор журналу

“Психологія і суспільство” (м. Тернопіль),

Юлія ПАВЛИШИН

бакалавр (спеціальність “Соціальна робота”)
Юридичного факультету
Національного економічного
університету (м. Тернопіль)

Copyright © 2009

*“Немає нічого безглуздішого для натураліста,
ніж думка, немов що-небудь може
відбутися без причини”
(Цицерон)*

У статті детально аналізуються умови та особливості постановки етіологічного діагнозу, виявляються характерні помилки дослідників на цьому рівні психодіагностичної роботи. Подаються мислесхеми, зокрема, такі як “чотири рівні постановки психологічного діагнозу” та “етапи психодіагностичного процесу”, що деталізують осмислення природи цього процесу як складної діяльності.

Актуальність теми. Психодіагностика є тим інструментом, який допомагає людині визначати в неї приховані резерви, ще нереалізовані можливості, дозволяє адекватно оцінити свій професійний рівень і розпізнати внутрішні бар'єри успішної особистої та ділової самореалізації. Ґрунтовні знання з даної галузі психологічного практикування уможливають ефективну постановку

* Дослідження здійснене в рамках колективної науково-дослідної теми «Соціогуманітарна мислєдєяльність як методологічна основа соціальної роботи» кафедри соціальної роботи ТНЕУ, затвердженої УкрНТІ на 2009-2013 роки (держреєстраційний номер 0109U000042).

діагнозу психологом, соціальним працівником, педагогом, оскільки ці професії спрямовані передусім на роботу з людьми. Психологічний діагноз у багатьох випадках повинен базуватися на клінічному, тому що чимало методик розроблялося саме відповідно до клінічних потреб. Закономірно, що уявлення про клініко-психологічний діагноз є найрозвинутішим.

Наукова проблема. Постановка психологічного діагнозу видається на сьогодні особливо важливою справою в діяльності професійних психологів, оскільки неправильне трактування ними того чи іншого психодуховного явища може призвести до негативних наслідків у роботі з клієнтами. Іншими словами, не визначивши причину їх виникнення, розвитку та згасання, є небезпека заподіяти шкоду особистості. Потрібно звернути увагу на те, щоб поставлений діагноз ґрунтувався на визначенні кожної можливої причини і був пов'язаний із внесенням чогось нового і більш ефективного, виявляв значимі факти діагностування, а не спирався на застарілі знання в досліджуваній сфері психологічної практики.

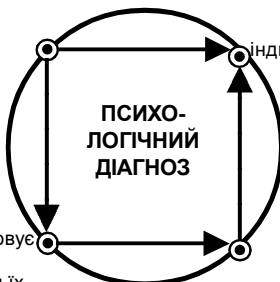
Виклад основного матеріалу дослідження. Етіологія (грец. *αιτία* – причина та грец. *λόγος* – думати) – розділ медицини, що вивчає причини хвороб. На сьогодні накопичилася велика кількість філософських і природничо-історичних матеріалів, які висвітлюють проблеми причинності в біології. Але в них має місце відмінне трактування поняття причинності порівняно з тим, що використовується в медицині. У минулому, спостерігаючи ті чи інші результати і не знаючи їх причин, людина обмежувалася посиланнями на “вищі сили”, підміняючи пізнання об'єктивних причин явищ “метою” цих сил, природи або Бога. Релігійна свідомість і масова психологія скувували пізнання, робили його умоглядним і безпредметним через відсутність реальних уявлень про речі. На сучасному етапі, за словами російських психологів ХХ століття, а саме Л.С. Вигоцького та А. Невського, є принаймні три рівні у розвитку діагнозу – симптоматичний, етіологічний і типологічний. А.В. Фурман науково обґрунтував можливість четвертого рівня – соціально-культурно-психологічного [2, с. 43] (рис. 1).

У будь-якому разі етіологічний рівень постановки психологічного діагнозу враховує не тільки симптоми, а й причини, що їх зумовили. Помилки такого діагнозу зазвичай зумовлюють: а) спрощене розуміння етіологічного аналізу (вказуються найвіддаленіші, загальні та малозрозумілі причини); б) незнання першоджерел чи передумов, які спричинюють явище; в) зосередження уваги на опосередкованих чи другорядних детермінантах. Дослідник повинен з'ясувати внутрішній механізм виникнення симптомів, що в майбутньому допоможе їх уникнути, а відтак покликаний проаналізувати весь їх комплекс, тому що для формулювання точного висновку знання одного симптому явно недостатньо.

Психологічний діагноз має бути обов'язково індивідуально-психологічним, ґрунтуватися на багатому етіологічному матеріалі. Безумовно, соціальні ситуації можуть конкретизувати різноманіття поведінкових виявів тих чи тих властивостей особистості, однак це лише зовнішні індикатори того, що насправді переживає чи думає людина. Отож *діагноз – це такий фаховий висновок про стан і властивості обстежуваного, встановлений на підставі комплексного аналізу окремих психологічних показників та індикаторів, котрий головно зосереджу-*

1 – симптоматичний або емпіричний: констатація наявності певних особливостей чи симптомів (ще не є діагноз науковий)

2 – етіологічний: враховує наявність не лише певних особливостей, а й причини їх виникнення

4 – соціально-культурно-психологічний, або метасистемний: описує індивідуальний психодуховний світ людини в конкретно-історичному соціумі

3 – типологічний: визначає місце і значення отриманих даних у цілісній, динамічній картині особистості, котра є структурно і функціонально складною

Рис. 1.

Рівні постановки психологічного діагнозу

ється на детальному вивченні “внутрішньої” сторони індивідуального світу Я людини.

Форма перебігу психодіагностичного процесу охоплює зазвичай чотири етапи [див. 1; 2], що дають змогу спланувати дослідження, сформулювати дослідницьке завдання та, відповідно до нього зібравши дані, провести їх перероблення та інтерпретацію, прийняти рішення (*рис. 2*).

Логічним завершенням цього процесу є розроблення програми дій, яку треба реалізувати у зв’язку з отриманими висновками, рекомендаціями щодо вибору оптимальних методів терапії “захворювання”, реабілітації тощо.

Попередні узагальнення та висновки:

1. Психологічний діагноз може бути поставлений на науковому рівні та досвідному (емпіричному, буденному). Звичайно ж перший охоплює й досвід дослідника, і його соціально-психологічні знання, та базується на вивірених наукових гіпотезах.

2. Теорія і практика постановки психологічного діагнозу розглядає полярні погляди на те, як цей діагноз потрібно ставити і як він ставиться за реальних умов обстеження, тобто маємо теоретичний і практичний погляди на з’ясування одного предмета – розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей кожної людини як особистості.

3. Існує чотири рівні постановки психологічного діагнозу – симптоматичний, етіологічний, типологічний та соціально-культурно-психологічний, кожен з яких є значущим для досягнення кращих результатів у діяльності професійного психолога та соціального працівника.

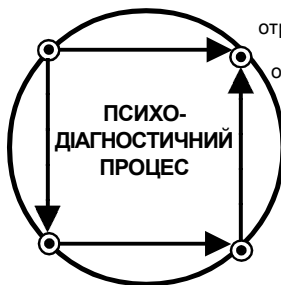
4. Суть етіологічного рівня полягає у першочерговому з’ясуванні причин того чи іншого симптому, спираючись на досвід дослідника, і передбачає побудову адекватної схеми його розвитку від зародження до очевидного формовиваю.

1 – підготовка

обстеження: передбачає попереднє вивчення обстежуваного, його минулого і теперішнього станів, на підставі яких планують емпіричні дослідження та окреслюють основні етапи роботи з ним

2 – збирання первинних даних:

після формулювання діагностичного завдання вибирається відповідна методика і створюються стандартизовані умови проведення обстеження, при цьому діагностований має почувати себе максимально комфортно та повно зосередитися на тестових завданнях чи запитаннях опитувальника

3 – прийняття рішення у вигляді постановки психологічного діагнозу:

після обробки та інтерпретації результатів приймається кваліфіковане рішення і формулюється діагностичний висновок; це – складна процедура, що вимагає високої кваліфікації діагноста, всебічного рефлексування ним здійсненого діагностичного процесу

4 – перероблення та реінтерпретація одержаної психодіагностичної інформації задля формулювання психологічного прогнозу:

важливе значення для отримання надійного прогнозу має як кількісне оцінювання отриманих результатів, так і якісна їх обробка; до того ж більшість діагностичних ситуацій потребує гармонійного поєднання клінічного і статистичного підходів

Рис. 2.
Етапи психодіагностичного процесу

1. *Галян І.М.* Психодіагностика: [навч. посіб.] / Ігор Михайлович Галян. – К.: Академвидав, 2009. – 464 с. – (Серія “Альма-матер”).

2. *Фурман А.* Обґрунтування системи базових концептів психологічної діагностики / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2007. – №4 – С. 39–53.

Надійшла до редакції 30.11.2009.